

II РОЗДІЛ

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

УДК 378

*О.Г. Романовський,
м. Харків, Україна*САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ТА САМООСВІТА ЯК ПОКАЗНИКИ
РІВНЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

Постановка проблеми. Швидка модернізація освітнього простору та активне впровадження інноваційних технологій призводить сьогодні до того, що суб'єкти навчального процесу неадекватно сприймають та використовують отримані знання та інформацію. Створення оптимальної моделі вищої освіти, яка забезпечила б підготовку фахівців з високим рівнем загальних і професійних знань, умінь і навичок, є провідною тенденцією розвитку цієї галузі практично у всьому світі. Але одночасно не слід забувати і про традиції, що склалися протягом століть. І саме баланс між двома різними векторами можна створити за допомогою самовдосконалення та самостійного засвоєння знань.

У зв'язку із переорієнтацією та деякими деформаціями у галузі освіти, вища освіта повинна навчити усвідомлювати не тільки те, що тобі потрібно і навіщо (ціле покладання), але і як це зробити (організація і планування): чи є для здійснення даного вибору ресурси — інтелектуальні, інформаційні, фінансові. Додатково студент повинен бути мотивований на розуміння того, що він прийшов у вищу освіту саме для того, щоб навчитися культурі вибору і стати особистістю.

Суб'єкти навчання відчують потребу в систематичному підвищенні та поглибленні знань, в оволодінні ними останніми досягненнями науки і техніки, в здатності швидко й ефективно засвоювати потік інформації, що постійно оновлюється, переробляти та творчо застосовувати її в навчально-пізнавальній, науково-дослідній та професійній діяльності. Одним із основних шляхів вирішення цих завдань є розвиток у студентів прагнення до самоосвіти.

Однак, **аналіз останніх досліджень** дозволяє зробити висновок про неоднозначність в оцінці поняття самоосвіти. Теорія неперервної освіти розглядає самоосвіту як елемент, що наскрізно проходить через різноманітні підсистеми, а також забезпечує ефективність функціонування цих систем на різноманітних етапах життєдіяльності людини (Ничкало Н.Г., Сисоева С.О., А.П. Владиславлев, А.В. Даринський, тощо). В соціологічних дослідженнях

самоосвіта вивчається у контексті вільного часу як один з елементів її структурування (В.А.Артемів, М.М. Водомірова тощо). Психологи, досліджуючи внутрішні механізми саморегуляції, розглядають самоосвіту як складову частину самовиховання, самовдосконалення та саморозвитку (А.Я.Арет, А.Г.Ковальов, тощо).

У педагогіці самоосвіта – це один з принципів навчання, що забезпечує готовність суб'єктів навчання до післядипломної безперервної освіти (Кремень В.Г., Биков В.Є., Зязюн І.А., Пономарьов О.С., Т.О.Воронова, А.К.Громцева, тощо). Дослідники також зверталися і до дослідження сутності самого поняття. Однак, наше завдання полягає у дослідженні терміну самоосвіти на шляху самовдосконалення фахівця як необхідного фактору, що впливає на рівень професіоналізму. На жаль, конкретно цього питання дослідниками розглянуто не було.

Тому **мета** нашого дослідження полягає в уточненні значення терміну самоосвіта, конкретизації її ролі у процесі самовдосконалення та підвищення рівня професіоналізму майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Новітня модель розвитку сучасної освіти у багатьох аспектах пов'язана зі зміною освітніх парадигм, що переносять акценти із освітньої на самоосвітню діяльність. Стрімкий розвиток інформаційного суспільства привели до того, що сьогодні для фахівців перетворилося на суспільство знання та вищої освіти. Стан сучасної науки, збільшення інформації у всіх галузях людської діяльності привели до того, що одержати вичерпні відомості з предметів, що вивчаються, можна лише за допомогою систематичного, цілеспрямованого, самостійного засвоєння знань, тобто самоосвіти. Відповідно здійснювати її повинен будь-який суб'єкт освітнього процесу.

В педагогіці під суб'єктом навчальної діяльності мають на увазі носія наочно-практичної активності та пізнання, що здійснює зміну в інших людях і в самому собі [2, с. 144]. Суб'єктність людини виявляється в її життєдіяльності, спілкуванні, самосвідомості.

У дослідженні більшу частину уваги приділено майбутньому фахівцю – студенту вищого технічного навчального закладу.

Студентський вік - це період розквіту фізичного і розумового розвитку людини. В цьому віці відбувається безперервне наростання працездатності, динаміки активної діяльності і продуктивності [4, с. 86].

Формування студента як суб'єкта навчальної діяльності припускає навчання його умінню планувати, організовувати свою діяльність, визначати конкретні навчальні дії, необхідні для успішного навчання, програму їх виконання на конкретному навчальному матеріалі та чітку організацію вправ з їх формування.

Істотним показником студента, як суб'єкта навчальної діяльності, є його вміння виконувати всі її форми і види. Проте за даними В.Т. Лисовського більшість студентів не уміє слухати і записувати лекції, конспектувати літературу (в більшості випадків записується тільки 18-20 % лекційного матеріалу). Студенти не уміють виступати перед аудиторією, вести суперечку, давати аналітичну оцінку проблем [1, с. 753]. На матеріалі дослідження цього ученого було показано, що 37,5 % студентів прагнуть добре вчитися, а 53,6 % не завжди стараються, а 8 % не прагнуть хорошого навчання.

У людини як істоти розумної є фундаментальна потреба в самопізнанні, проте «фундамент» цієї потреби у багатьох людей має відмінність. Професійна майстерність, на наш погляд, - це глибоко усвідомлене володіння ключовими, базовими і спеціальними компетенціями за умови високорозвинутої особистості, що прагне до якнайповнішого освоєння культурної і національної спадщини.

Студентський вік є синтетичним періодом для розвитку основних соціогенних потенціалів людини. Для успішного навчання необхідно мати високий рівень загального інтелектуального розвитку: сприйняття, уявлення, пам'яті, мислення, володіння певним колом логічних операцій. Навчання у ВНЗ – це діяльність, в процесі якої на студента лягає величезне розумове і нервово-емоційне навантаження, тому важливо сформувати здатність самоврядування психічним станом в процесі пізнавальної діяльності (мінімізація емоційного збудження в очікуванні іспиту або в ході нього, емоційна настроєність на успіх, упевненість у своїх силах, висока працездатність тощо).

Мабуть, найефективніший шлях до цього, — через самоосвіту особистості, що, у свою чергу, припускає її самопізнання і саморозвиток.

Для усвідомлення себе самокерованою особистістю у вищому навчальному закладі важливо мати не тільки необхідні за освітнім стандартом знання, але і уміти здобувати їх самостійно; знати джерела інформації, шляхи їх пошуку; володіти розвиненим логічним мисленням, що дозволяє домислювати ланку, якої бракує в існуючій інформації, і здатністю створювати власні тексти. Активність суб'єктів навчання повинна бути спрямована не лише на запам'ятовування та увагу, а й на процес самостійного здобуття знань.

Система підготовки студентів до самоосвіти, що склалася останніми роками, в умовах радикальних змін у вузівській освіті потребує корекції.

Крім того, професійна діяльність майбутнього фахівця постійно повинна відповідати сучасним вимогам, які регулярно змінюються у зв'язку з науковими досягненнями і зміною інформаційних технологій. Тому необхідно систематично удосконалювати свою майстерність. При цьому визначаючими будуть не закладені вище знання, вміння і навички, а здатність самої особистості працювати над собою, тобто здібність до самоудосконалення.

На процес самоудосконалення впливає наявність або відсутність у фа-

хівця інтересу до своєї професії. Саме професійний інтерес накладає відбиток на ставлення людини до професії, до її успішної реалізації. Зацікавленість в своїй праці створює необхідні умови для вдосконалення професійної майстерності. Наявність професійного інтересу і прагнення до самоудосконалення породжують конкретну роботу особистості з розвитку в собі певних, необхідних для професії якостей.

Відзначимо, що в сучасній вищій освіті необхідно створювати умови, що сприяють андрагогічному підходу в навчанні студентів, який призводить до того, що студент відчуває себе в процесі навчання самостійною, самокерованою особистістю, яка самореалізується.

Саморозвиток - власна активність людини в зміні себе, в розкритті, збагаченні своїх духовних потреб, творчого розвитку, всього особового потенціалу, в реалізації віри в можливість самовиховання - в процесі природного фізіологічного, психічного, соціального розвитку.

Отриманню професійних якостей сприяє в першу чергу самоосвіта. Самоосвіта в своєму першому, більш вузькому значенні, стає частиною і підставою самоосвіти в широкому, психологічному і культурологічному значенні.

Самоосвіта — діяльність збагнення Культури, залучення до неї. В діалозі з Культурою людина удосконалює свій інтелект, пам'ять, міняє всю структуру своєї особистості. Власне кажучи, мета самоосвіти і полягає в цій роботі, що самотворить. Тут з'єднуються дві задачі і дві діяльності. Без однієї з них неповна, а часто і неможлива інша: без самоосвіти немає саморозвитку, а без саморозвитку — самоосвіти [5].

Самоосвіта є творча робота з розвитку своєї особистості, розширенню ерудиції, поглибленню світобачення. Самоосвіта являє собою важливу складову творчо-трансформаційної, духовної діяльності людини, один з механізмів перетворення репродуктивної діяльності в продуктивну.

Таким чином, самоосвіта — необхідний, постійний доданок життя культурної, проінформованої людини, заняття, яке супроводжує її завжди.

В сучасній культурній ситуації самоосвіта може зумовлювати соціокультурну незалежність і самостійність особистості. Сам феномен самоосвіти породжений кризою світової освітньої системи. Він же і прокладає шлях до виходу з цього тупика.

За М. Князевою [6] самоосвіта має декілька функцій, а саме:

- екстенсивна – накопичення, придбання нових знань;
- орієнтовна – визначення себе в культурі та свого місця в суспільстві;
- компенсаторна – подолання недоліків шкільного навчання, ліквідація «білих плям» в своїй освіті;
- саморозвитку – вдосконалення особистої картини світу, своєї свідо-

мості, пам'яті, мислення, творчих якостей;

- методологічна – подолання професійної вузькості, добудовування картини світу;

- комунікативна – встановлення зв'язків між науками, професіями, станами, віками;

- співтворча – супровід, сприяння творчій роботі, неодмінне доповнення її;

- омолоджування – подолання інерції власного мислення, попередження застою в суспільній позиції (щоб жити повноцінно і розвиватися, потрібно час від часу відмовлятися від положення навчати та переходити в стан навчання);

- психологічна (і навіть психотерапевтична) – збереження повноти буття, відчуття причетності до широкого фронту інтелектуального руху людства;

- геронтологічна – підтримка зв'язків зі світом і через нього – життєздатності організму.

Отже, самоосвіта той важливий компонент у процесі життєдіяльності людини, що супроводжує її протягом усього життя та дозволяє постійно самодосконалюватися і самореалізовуватися.

Існує поняття професійної самоосвіти. Це явище характеризується цілеспрямованою самостійною діяльністю студента з удосконалення і придбання нових психолого-педагогічних і методичних знань, їх творче використання відповідно до характеру виконуваної роботи.

В професійну самоосвіту включаються 4 види самоосвітньої діяльності: фонові загальноосвітня самоосвіта; фонові педагогічна самоосвіта; перспективна професійна самоосвіта і актуальна педагогічна самоосвіта.

Фоніва загальноосвітня самоосвіта - самостійна пізнавальна діяльність, частина природного життя студента, не вимагає спеціальної організації і планування: читання художньої літератури і періодичних видань, дитячої літератури, перегляд окремих телепередач, слухання радіо, відвідини кіно, театрів, музеїв, виставок; участь в екскурсіях самого різного характеру і спрямованості, лекторіїв, всіляких курсів.

Фоніва педагогічна самоосвіта - перегляд і читання педагогічної періодики і нових книг з педагогіки, психології, методик, створення особистої бібліотеки і її систематизація, накопичення і класифікація різних матеріалів для використання в навчанні.

Перспективна професійна самоосвіта – робота студента над певною наочною або психолого-педагогічною, методичною проблемою, розрахована на достатньо тривалий термін: написання рефератів, курсових і дипломних робіт.

Актуальна педагогічна самоосвіта - робота над окремими, найістотнішими, але приватними утрудненнями в своїй навчальній діяльності.

Правомірним буде зазначити, що процес вузівського навчання необхідно побудувати так, щоб йшов розвиток творчої самостійності фахівця, здійснювалася його підготовка до подальшої безперервної самоосвіти і самодосконалення. Особливу увагу слід приділити реалізації принципу самоорганізації, яка можлива тільки за умови зсуву акцентів навчально-виховного процесу на самостійну роботу суб'єктів навчання. Самостійна робота - пізнавальна діяльність суб'єктів навчання, виконання якої здійснюється за завданням педагога, але без його безпосередньої участі; засіб навчання, що відповідає конкретній дидактичній меті та пізнавальній задачі на певному етапі навчання.

Для керування процесом організації самостійної роботи, необхідно виробити такі дії, рішення і технології, які б забезпечували його продуктивність і ефективність.

Особлива роль у формуванні умінь самостійної роботи належить педагогічній практиці. При її організації необхідно орієнтувати студентів на досягнення певних рівнів розвитку педагогічних умінь як одну з найбільш значущих цілей, а також на саморозвиток професійно значущих властивостей, якостей психіки й особистості. Необхідно показати майбутнім фахівцям, що лабораторні й інші форми навчально-виховної роботи, як компоненти педагогічної практики, повинні виступати не як цілі, а як педагогічні засоби розвитку професійних умінь, психічні й особистісні властивості й якості; що студент повинен проявляти самостійність не тільки у виконанні навчальної діяльності, але й у визначенні її цілей, змісту, виборі видів і форм діяльності; в створенні середовища рефлексії, яке сприяє розвитку відносин, що являють собою доступність власного досвіду студента для інших (студентів, викладачів вчз, тощо) і відкритість досвіду для себе.

За умов швидкісної зміни видів та форм інформації від високо компетентного фахівця вимагають активного та адекватного процесу її переробки. Це в свою чергу вимагає, щоб самостійна науково-інформаційна діяльність органічно вбудовувалась у навчальний процес на будь-якому етапі та при будь-якій формі організації. Отриманий результат у вигляді «експортної моделі» стає суспільним здобутком. Відбувається перехід знання у інформацію. Змінюється характер пізнавальної діяльності (стає дійсно творчим), та роль викладача (керування зовнішніми факторами, тобто викладач створює умови для розвитку внутрішньої самодіяльності). Таким чином готовність до безперервного пошуку нового актуального знання, до правильного здійснення інформаційних процесів – одна з професійних компетенцій фахівця, що визначає його конкурентоспроможність та рівень професіоналізму. Студент визначає себе не лише споживачем знання, але і відчуває вагомість своєї індивідуальної пізнавальної діяльності для суспільства.

Самоосвіту можна розглядати в двох значеннях: як «самонавчання» (у вузькому значенні – як самонавчання) і як «самоспоглядання» (в широкому – як «створення себе», «самобудівництво»).

Ми матимемо на увазі друге значення, оскільки нас цікавить проблема самовдосконалення. В даному випадку самоосвіта виступає одним з механізмів перетворення репродуктивної діяльності людини в продуктивну, наближає індивіда до творчості. Вона є вектором, який безпосередньо задає напрямок для механізмів самовдосконалення людини, що у свою чергу сприяє стрімкому росту рівня професіоналізму фахівця та його конкурентоспроможності у соціально-економічному суспільстві.

Розумінню необхідності самоосвіти навчають різні навчальні курси і види діяльності, освоєвані студентами під час навчання у вищому навчальному закладі. Курси психології і педагогіки дають теоретичну і практичну базу для проведення самодіагностики і діагностики інших, знання того, які вимоги до особливостей психіки людини (пізнавальним процесам і властивостям особи) пред'являють різні види діяльності. Поза сумнівом, розвитку усвідомленої варіативності навчає і науково-дослідна робота, і виконання навчальних завдань в групі (наприклад, на практичному або семінарському занятті, де обов'язки розподіляються самими студентами залежно від наявності різних ресурсів, необхідних для виконання завдання).

Висновок. Отже, процес інформатизації та швидкої модернізації сучасного суспільства, в тому числі й вищої освіти, сприяє постійному професійному самовдосконаленню, яке в свою чергу не можливе без неперервного процесу самоосвіти. При чому перша тенденція не може існувати без другої. Студент перестає бути лише споживачем, а перетворюється на активну творчу особистість, суб'єкта навчального процесу. З огляду на реформи у вищій освіті (Болонський процес) самоосвіта набуває провідного значення і впливає не лише на професійний рівень, а й на конкурентоздатність фахівця, активність у його освітній діяльності. Саме тому термін самоосвіти потребує корегування та негайного пошуку методів для здійснення контролю за цією діяльністю, а також для виявлення рівня якості самоосвіти у процесі засвоєння знань. Отже, ми прийшли до висновку: самоосвіта цінна не як вузький «набір» знань. Самоосвіта - це шлях розвитку як інтелекту, так і особи в цілому. Самоосвіта - вільний рух особи в культурі, неформальне спілкування з нею - а значить, це повне, багатобічне, природне самопочуття людини в ноосфері. Самоосвіта - це неформальне буття людини в знанні.

Список літератури: 1. Современный словарь по педагогике / Сост. Рапацевич Е.С. - Мн.: «Современное слово», 2001. - 928 с. 2. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь: Для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 2003. - 176 с. 3.

Валаханович С. А., Психолого-педагогические особенности развития личности студента и их влияние на самоуправление в учебной деятельности // за матеріалами сайту: <http://charko.narod.ru/index63.htm> 4. *Ростопшин П.* Психология и педагогика. - М.: ПРИОР, 2000. - 96 с. 5. Словарь по этике. Под ред. И.С. Кона. М., 1975 – С. 266. 6. Князева М. Ключ к самосозиданию. – М., 1990.

О.Г. Романовський

САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ТА САМООСВІТА ЯК ПОКАЗНИКИ РІВНЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ

Автор розглядає сутність поняття «самовдосконалення» та «самоосвіти» як показники, що суттєво впливають на підвищення рівня професіоналізму. У статті з'ясовано основні складові самоосвіти та її функції. Розкрито зміст поняття «самостійної роботи» та її роль у процесі засвоєння знань людьми, що отримують вищу освіту, а також здійснено аналіз змісту дефініції «студент» як суб'єкта освітнього процесу.

А.Г. Романовский

САМОУСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ И САМООБРАЗОВАНИЕ КАК ПОКАЗАТЕЛИ УРОВНЯ ПРОФЕССИОНАЛИЗМА

Автор рассматривает сущность понятия «самоусовершенствования» и «самообразования» как показатели, что существенно влияют на повышение уровня профессионализма. В статье выяснены основные составляющие самообразования и его функции. Раскрыто содержание понятия «самостоятельной работы» и ее роль в процессе усвоения знаний людьми, что получают высшее образование, а также осуществлен анализ содержания дефиниции «студент» как субъекта образовательного процесса.

A.G. Romanovskiy

SELF-PERFECTION AND SELF-EDUCATION AS INDEXES OF LEVEL OF PROFESSIONALISM

An author examines essence of notion of «self-perfection» and «self-education» as indexes, that substantially affect the increase of level of professionalism. In the article the basic constituents of self-education and its function are

found out. Maintenance of notion of «independent work» and its role in the process of mastering of knowledge's by people is exposed, that higher education is got, and also the analysis of maintenance of definitions is carried out «student» as a subject of educational process.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2010

УДК 167.7:37.013

*О. С. Пономарьов
м. Харків, Україна*

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Світ вступив сьогодні у принципово новий етап свого розвитку, визначальними ознаками якого є його інноваційний характер і надзвичайний динамізм. У зв'язку з цим перед філософією освіти постають проблеми визначення напрямків реформування системи підготовки фахівців та відповідного вибору цілей, змісту і характеру освіти, які б давали змогу успішно формувати адекватне кадрове забезпечення інноваційного розвитку. Серед множини цих проблем чи найголовнішими мають вважатися усвідомлення, по-перше, сутності і основних характеристик самого процесу інноваційного розвитку, по-друге, особливостей його здійснення в умовах України, по-третє, його впливу на зміст і структуру професійної діяльності фахівців, по-четверте, визначення нових суспільних вимог до професійної і соціальної компетентності випускників вищої школи і по-п'яте, визначення змісту і характеру інноваційної організації навчально-виховного процесу.

Системна єдність, цілісність і взаємозумовленість розглянутих проблем передбачають необхідність пошуку шляхів і засобів їх успішного розв'язання саме в межах філософської рефлексії. Тільки чітке з'ясування онтологічного статусу сучасної освіти, її гносеологічних, телеологічних та аксіологічних аспектів може дати змогу системно підійти до формування практичних рекомендацій стосовно реформування підготовки кадрів на інноваційній основі та їх успішної реалізації. При цьому уявляється абсолютно очевидним, що тільки інноваційний підхід до організації професійної освіти здатний створити реальні можливості для успішної підготовки належного кадрового забезпечення інноваційного розвитку нашої країни.

Це вже давно зрозуміли в більшості провідних економічно розвинених країн світу, де відбувається не просто активний пошук шляхів ефективного реформування освіти, а перегляд цілей і концептуальних основ організації